

ŞEYYAD SÖZÜ HAKKINDA ARAŞTIRMA

F. NAFİZ UZLUK

Eflâkî Menâkıbinde 4 yerde geçmekte olan *Şeyyâdân* sözü hakkında burada açıklamada bulunmak istiyorum. XIV. asır başlarında Şeyyad Hamza diye ünlü bir şairin bulunması, onun *Yusuf u Zuleyha* isimli manzum eserinin T. D. K. tarafından bastırılması buna, ön söz yazan Dehri Dilçin Beyin Şeyyad anlamı hakkındaki anlayışı, bahusus Fuad Köprülü'nün *Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul, 1926-28) kitabında ileri sürdüğü iddianın mesnedsiz, indî kalışı bizi şu satırları karalamaya mecbur etti.

I. Sayın bilgin Fuad Köprülü adı geçen kitabında (s. 308-9 da) diyor ki:

"Şeyyad'lar şehirden şehire, kasabadan kasabaya gezen bir nevi serseri dervişlerdi ki, gerek şekil ve kıyafet, gerek itikad itibariyle "Kalenderler, Haydariler, Babailer," gibi Batını zümrelerden ma'dut idi,,"

II. Dehri Dilçin diyor ki:

"Lâmi'i, Şeyyad Hamzaya isnad ederek Letaifine aldığı iki fıkra ile onu yalancı, boşboğaz, şeyhlik taslıyan bir şarlatan gibi göstermek istemiştir. Doğrucası, *Kamus* da: Sıvamak anlamına gelen Şeyd kelimesinden Şeyyad şeklinde ve sıvacı veya çok sıvayıcı manâlarına alınmış olan bu söz gerçek anlamından mecazî manâlara götürülerek ötedenberi birçok müellifler tarafından Lâmi'i'nin işaret ettiği anlamlarda kullanıla gelmişse de Şeyyad Hamza'nın gerek *Yusuf u Zuleyha* -sında, gerek manzumelerinde kendisinin ne müteşayyih ve ne de mülhid ve şarlatanlığını gösterir bir nokta yoktur,," Adı geçen kitap, İstanbul, 1946, s. 7.

Didi sen misin ol şeyyâd-ı sâlûs
Küpe düşüp diyen kenduya tâvûs "Ruşeni,,"

III. Cl. Huart diyor ki:

Il est claire que ce mot n'est pas ici dans son acception habituelle de "fripon, fourbe,,"; mais j'ignore quelle en est la signification. Les Saints des Derviches Tourneurs. Paris, 1922, T. II, P. 255, Not. 1.

Bunun mealen Türkçesi: Âşikârdır ki bu kelime (yani şeyyad) burada mutad olan hilekâr, dolandırıcı anlamında kabul edilemez, bunun neye delâlet ettiğini ben bilmiyorum.

IV. Arapça-Türkçe *Kamus* mütercimi Ayıntablı Ahmed Âsım Efendi diyor ki:

الإشادة — Al- işâdatu : hemzenin esresiyle bir şeyi yüksek sesle çağır-
mak mânâsındır.... *Esasın* bildirdiğine göre işâda : binayı yüksek yap-
mak anlamındadır. Sonra bir adamın zikrini “anılmasını,, âli eylemek yani
âşikâr olarak medh ve sena ile meşhur ve namdar eylemek mânâsına
kullanıldı.... bir kimseyi söylese ve teşhir eylese... bülend sesle, avazla
çağırsa. *Kamus* tercemesi c. I, s. 631 “1305 tab’ı.

V. Şirazlı Sa'di diyor ki :

a) Şeyyâdî giysuvan baft besûret-i aleviyan ... شيادى كيسوان بافت بصورت
علويان “bir şeyyad, saçlarını Alevîler suretinde ördü. “*Hicrî* 656 = 1258
yılında telif edilen *Gulistan*’ın birinci babı olan Padişahların siyreti,
32 ci hikâyedir. *Gulistan*’ı doğru, nefis şekilde basan E d i b A b d ü l m u -
a z z a m -ı Gerakânı, Tahran 1310=1937, s. 53 deki notda Mekkâr u fribende
مكار و فریبنده hiylekâr ve dolandırıcı,, diye yazmaktadır.

b) *Gulistan*’ı “*La Parterre de rose*,, diye Fransızcaya terceme ile
Paris’te bastıran Ch. Defrémery işbu 32 nci hikâyeye bir hilekârlık diye
şöyle başlıyor “Un imposeur,,. Notunda diyor ki : Le mot cheiyad,
ainsi que son synonyme moutécheiyd, manquent dans le Dictionnaires
de Freytag et de Richardson (edit. de 1829). Le premier se trouve
encore employé dans le Tarikhi Guzideh, manuscrit. 9, Brueix, folio 178
recto ; et le second dans Mirkhond, Notices des manuscrit IX, 193, et
dans Khondemir, Habib assiyer, manuscrit 99, Gentil, t II, f 23, r 118.
Le 6 paragraphe du 2 chapitre du Bostan est intitulé : Aventure du
religieux avec l’imposeur effronté. cheiyad ı choukh tchechm شياد شوخ
چشم (Edit.de Calcutte 1828 P. 67).

Bunun maalen türkçesi : Şeyyad sözünün müteradifi mutaşayyit
olup Freytag ve Richardson’un lûgatında bulunmamaktadır ; (1829 tabı);
ilk Şeyyad sözü Tarih-i Güzide yazma 9,178 ci varakanın yüzünde, ikinci
Mutaşayyit kelimesi ise Mirhond’un yazmasında IX, 193, Hondemir’in
Habibüssiyerinde yazma 69, keza Bostan’ın ikinci babının 6 ncı parag-
rafında (Kerim Abidin Şeyyadî Şoh çeşm ile hikâyesidir. Kalkuta,
1829 tab’ı, s. 67).

c) *Gulistan*’ı terceme eden Kilisli Muallim Rifat, (*Gulistan*,
İst. 1941, s. 85 te) 32 nci hikâyeyi bu şekilde dilimize çeviriyor :

“ Aleviler gibi saçlarını örmüş bir şeyyad “ mürâi, hilekâr,
kıssa han,,

VI. Şiraz’lı Sadi Bostan’da diyor ki :

Girih ber ser-i-bend-i ihsan mezen
Ki in zerk-u-şeydest-u-an mekr-u-fen

کره بر سر بند احسان مهن
که این زرق و شیدست و آن مکر و فن

İhsan bağına düğüm vurma, falan riyakârdır, falan hile edicidir, ihsana lâyük değıldir diye, belki ihsanı umumileştirir, her kim olursa, olsun.

Bostan metni için Âmire tab'ı 1288, s. 48, Muhammed Ali Furuğı Han tab'ı Tahran 1316=1937 s. 72, ikinci bab. *Bostan* şerhi, Sudi, Âmire tab'ı 1288, C. 1, s. 382/3.

VII. Gelibolu'lu Sururi diyor ki :

Kıssa hanlara da şeyyad derler. Pes bu bir lafızdır ki Rumda ve Acemde müstemeldir.

VIII. Üsküplü Şem'i diyor ki :

Şeyyad: nuhsend, zarif mânâsınadır. شاید: نخستند، ظریف مناسته در

IX. Bosnalı Sudi diyor ki :

Şeyyad: muhakkak kezzab yani yalancı mânâsınadır. Bu vesile ile Sururi ve Şem'i ye şiddetle hücum ediyor.

X. Eflâkî diyor ki:

منقولست که روزی معین الدین پروانه اجتماع عظیم کرده کافه صدور و بدور حاضر آمده بودند و بخدمت سلطان اسلام رکن الدین حاضر بوده سیاع روز تا نصف اللیل کشید مکرمیان سلطان بدر آمد بنهائی بکوش پروانه گفته باشد که اگر سیاع می نشست می آسودم و الحال خداوندگار فروداشت فرموده بنشستند مکر شیخ عبدالرحمن شاید هنوز شورها می کرد و نرها می زد سلطان برنجش تمام بکوش پروانه می گوید که این درویش چه بی شرم کس است که فروغی نشیند یعنی از حضرت مولانا او را حاکت بیشترست مناقب افلاکی، ورق ۶۷. خط عثمان حمدی بتاريخ ۱۳۰۶.

a) Nakl olunur ki bir gün Mufnüddini Pervane (Anadolu Selçukilerinin meşhur veziri, Mevlânâ'ya karşı yüce saygı gösteren bir zattır.) büyük ziyafet verip memleketin uluları da toplanmışlardı. İslâm Sultanı Rüknüddini Kılıc Arslan IV, de hazır olmuş, sema' gece yarısına kadar uzamıştı. Sultanın ayakta durmaktan beli ağrımış, gizlice Pervane'nin kulağına eğer sema' dursa, dinlenirim demiş. Derhal Mevlânâ sema'a son verip oturmuş.

Halbuki Şeyh Abdurrahman-i-Şeyyad, henüz heyecanlar "şurlar,, ederek nağralar vuruyormuş. Sultan Rüknüddin çok sıkılarak, Pervane'nin kulağına, bu derviş ne sıkılmaz kimsedir ki ötürmüyor, ona hal, Mevlânâ'dan ziyade mi geliyor demiş CL. Huart, İbid. Paris 1918, T. I, P. 113.

b) Hüsameddin Çelebi'nin menakıbı sonunda:

Çünanki İmam-ı-turbe vu Huffaz-u- Müezzîn-u-Mesnevîkhan-u-Şayyadan'u guyendagân-u-

چنانک امام تریه و حفاظ و موذن و مثنوی خوان و شیادان و کوبندکان و خدام حضرت را

افلاکی، ورق b ۶۱

Hususi Kütüphanedeki nusha 1306 tarihli; Cl. Huart T. I, P. 255.

c) Ulu Ârif Çelebi Menkabeları arasında Hüsamüddin Âyinedar oğlundan şöyle söz açar:

شیاد نادر و یار شاعر بود غزلها خوانده و ذوقها کرده بود

Şayyad-ı-nadir-u-yari şair bud, gazelha khande, zevkha kerde bud.

Huart'ta bu ibare eksik, fakat gerek bizim nüshada, gerek diğer gördüğüm yazmalarda mevcuttur. Bu ibarenin türkçesi "nadir Şeyyad, dost şair idi gazeller okumakta zevkler etmekte idi,,. Hikâye için Huart T. II, 377.

d) Kezalik Hâki 'Eflâki'nin mahlası' bendesi nakl eder ki: Uc vilâyeti seferinden Lazık 'şimdiki Denizli' şehri havalisine yakın geldiğimizde ashabımız "dostlarımız,, arasında Said adında bir derviş vardı. Şeyyad'dı. Yıllardır ashabın sohbetinde, meclislerinde, türlü hizmetler görmekte idi; Huart T. II, 425.

درمیان اصحاب ما سعید نام درویشی بود شیاد و سالها در صحبت اصحاب بوده و خدمات

متوافره نموده

Der miyan-ı-ashab-ı-ma Said nam derviş-i-bud, Şeyyad ve salha der suhbet-i ashab bude, hidematı mutevafire numude. 5 Emir Abid Çelebi menakıbı aynı yer, s. 4

XI. Bir vakitler bizim elimizde bulunup, şimdi Konya Müesine geçmiş olan tomar şeklindeki 793 hicri tarihli bir icazetnamenin altındaki şahidler arasında, Şayyad sıfatını öğünerek yazan simalar görüyoruz:

1 — شهد بمافیه شیخ رمضان الشیاد

2 — شهد بمافیه الاجازة شیخ ولد الشیاد

3 — شهد بمافیه ثبوتاً شیخ کریم الشیاد

4 — شهد بذلك شیخ مصطفی الشیاد

5 — شهد بمافیه مسطوراً شیخ علی بن شیخ موسی الشیاد

XII. Şeyyad Hamza'nın kızı olup Akşehir mezarlığında kitabesi bulunan Aslı veya Uslu Hatun. "Türkiyat Mecmuası C. V, 1935, Akşehir türbe ve mezarları, kitabeleri, Rıfki Melûl, s. 179.

XIII. Camii Rum, Anadolu'nun Molla Cami'si adıyla şöhret bulup 936=1529 da ölen Bursalı Lâmiî, *Letaif* isimli eserinde, 'Hususi kütüphanemde bir nüshası olduğu gibi, Ayasofya Kütüphanesi No: 4233 de güzel bir yazması vardır.' şu iki hikâyede Şeyyad Hamza'dan bahs ediyor: Latife:

Nakleder ki Şeyyad Hamza bir şagirdiyle piyade sefer ederken bir köye girerler. Gelip bir kenarda konarlar. Meğer köyün hatunları cem olup bir yere gelip işlerin görüp lağ-u-latife ederler. Şeyyad Hamza bunları görüp eydür: ey bacılar, ne hoş cem olmuşsuz, ne hal köyde bayram mı var yoksa der? İçlerinden bir hazır cevap, hitabe cevap verip eydür: Hay paşam bayram kande olsun halimiz budur ki, müfred

*Dam yanında damımız
Yanında harmanımız
Erimiz şehre gitti
Oruç tutar . . . mız*

Şeyyad heman def'i cevap verüp der ki:

*Uşte geldik ikimüz
Arkamızda yükümüz
Destur verin kadınlar
Bayram etsin müz*

Lâmiî Latifeleri s. 46

Latife: Rivayet ederlerdi ki, Nasreddin Hocaya Rahmetullahi aleyh bir gün Şeyyad Hamza: Behey Hoca nedir senin bu halin hemin âlemde masharalıktır kemalin der.

Hoca eydür: Ere bir hüner yeter, senin bari nen var iy ebter der.

Şeyyad eydür: Benim hünerim çoktur, kemalime nihayet yoktur, her gece âlem-i anâsırdan geçirim, evvelki felek serhaddine dek uçarım, feleğe aşağıdan yukarı el ururam, safha-i felekte her ne varsa görürüm der.

Hoca eydür: Hiç eline samur gibi yumuşak, tüylü bir nesne dokundu mu?

Eydür, "Beli-evet,,"

Hoca eydür, Ol eline dokunan benim taşaklarımdır, sıkı tut der.

Kıt'a

Her sözün olsun der isen muteber-Âlem içre urmagıl biyhûde lâf

Çünkü yoktur sende danişden eser-İdemezsın ehli ilimle musâf,
"Lâmiî Lâtifeleri,, 94.

İşte şu iki lâtifedir ki, Sayın Fuat Köprülü'ye Şeyyad'ların, serseri derviş, köyden köye giden seyyah olduklarını iddiaya yetki veriyor. Kalenderi oldukları hakkında ki kıymetli buluşlarının kaynağı, pek tabiidir ki bizim için karanlıktır.

Düşüncemiz:

Yukarıdanberi yazdığım tanıklar arasında Eflâkî'nin Mevlânâ Türbesinde bulunanlar sırasında guyende yani okuyuculardan önce andığı şeyyadlar hiç şüphe yok ki sonraları Mutrib ehli dedigimiz sazları çalanlardır. "Ney, kudum, rebab... gibi sazlar,, aksi takdirde kalenderi, batni, serserilerin Mevlânâ türbesine sokulduklarını gösterir ki buna imkân bile tasavvur edilemez.

Sururi gibi eski bir müellfin buna **kıssa-han** demesi de çok manidardır. Eski kaynakları incelediğini bildiğim Kilis'li Muallim Rifat Bilge'nin ona kıssa-han demesi de Bilge'nin derin bilgisini gösterir.

Hele Cl. Huart'ın, ben bu kelimenin hakiki anlamını bilemiyorum demesi, irfanını, ızanını anlatır.

Şu halde Şeyyad, ne Sayın Fuad Köprülü'nün iddiası gibi serseri, batını kimselerdir, ne de muhterem Dehri Dilçin'in sandığı gibi sıvacı ve mübalâğa ile sıvayıcıdır.

Eğer elimizde, Seyf-i Serayi'nin terceme ettiği Gülistan nüshası bulunsaydı bu kelime üstünde en eski kaynaklardan birisini dahi şahid getirirdik. Maamafih biz Hollanda'nın Leiden şehri Akademisi kütüphanesine yazdık, 355 TL. numaradaki *Gülistan tercemesini* fotoğrafiye ettiriyoruz.

Bilhassa 793 tarihli Siyadet icazetnâmesinin altında şahitlik eden yurdumuzun en yüksek tanınmış Kadı, Müftü, Mevlânâ makamında oturan Çelebinin imzası arasında şeyyadların da bulunması, isimlerinin sonuna bu şerefli unvanı yazmaları, iki bilginimizin yanıldıklarını için doğrular.

Risalei Tarifat sahibi Fakîri de Şeyyadı Kıssahan olarak etmektedir :

*Bilir misin nedir âlemde Şeyyad
Çağırıp nâre ura ide feryad
Gehi sala Alinin Zulfıkarın
Yıka geh çenberin burc-ı hisarın
Kılıcın Hamza-i- sahib- kırânın
Salup cengini ide lenduhanın*

Selçukîler devrinde Anadolu şairleri, F. Köprülü, Türk Yurdu Sene 14, Cild 1, No. 1, S. 32.

Şeyd sözü Mesnevi-i Şerif'de dahi geçiyor :

ج ۳ بیت 681 : ایچین رسوا کند حق شیدرا — ایچین کبرد رمیده صیدرا
ج ۳ بیت 691 : بدرکی و منبلی و حرص و آاز — چون کنی پنهان بشید ای مکر ساز

نیقولسون طبی.

Hususî Kütüphanemde eski bir nüshada "شید — şeyd" kelimesinin üstüne : ahmak sözü işaret olunmuştur.